

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/nauka-i-edukacja/badania-historyczne/konferencje/26748,Konferencja-naukowa-Wladze-wobec-Kosciolow-i-zwiazkow-wyznaniowych-w-Wielkopolsce.html>
01.03.2026, 14:52

Strona znajduje się w archiwum.

Konferencja naukowa „Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1956–1970” – Poznań, 21 listopada 2008 r.

21.11.2008

Konferencja naukowa

WŁADZE WOBEC KOŚCIOŁÓW I ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH
W WIELKOPOLSCE W LATACH 1956 – 1970

Poznań, 21 listopada 2008 r.

Dnia 21 listopada 2008 r. poznański oddział IPN, przy współpracy z Wydziałem Teologicznego UAM i Instytutem Historii UAM, zorganizował konferencję naukową poświęconą zagadnieniu „Władza wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1956–1970”. Konferencja odbyła się w gmachu poznańskiego IPN-u przy ulicy Rolnej 45a.

Obrady otworzył dyrektor Oddziału IPN w Poznaniu, Ireneusz Adamski. Powitał zebranych, a następnie przypomniał, że to już drugie spotkanie historyków badających zagadnienie stosunku PRL-owskich władz do Kościołów i związków wyznaniowych działających na terenie Wielkopolski. Wyraził nadzieję, że ustalenia badawcze, powzięte w trakcie konferencji, pozwolą na poszerzenie wiedzy o funkcjonowaniu komunistycznego państwa w okresie rządów Władysława Gomułki.

Pierwszy z referatów, autorstwa prof. Jana Żaryna, (odczytany pod jego nieobecność przez dr. Konrada Białeckiego z IPN O/Poznań) miał charakter wprowadzający i nosił tytuł „Podstawowe założenia polityki wyznaniowej władz w latach 1956–1970”. Przypomniał założenia ideowe nowej władzy w odniesieniu do religii i Kościołów oraz praktyczne wdrażanie ich w życie w okresie rządów Władysława Gomułki. Okres tuż po październiku 1956 r. zdawał się dawać nadzieję na trwałą poprawę stosunków pomiędzy państwem a Kościołem. Jednak już wkrótce okazało się, że ustępstwa władz miały charakter jedynie taktyczny i zasadnicze cele w odniesieniu do Kościołów i religii nie uległy większym zmianom, co więcej, stosowano większość wcześniej wykorzystywanych metod, choć niejednokrotnie w sposób bardziej wyrafinowany.

Teksty kolejnych referatów dostarczały licznych egzemplifikacji powyższej tezy. Ks. bp prof. Marek Jędraszewski w wystąpieniu „Działania aparatu bezpieczeństwa skierowane przeciwko arcybiskupowi Antoniemu Baraniakowi” wykazał, jak różnorodne formy przybierało nękanie poznańskiego Arcypasterza – począwszy od permanentnej inwigilacji poprzez rozsiewanie plotek na jego temat, a skończywszy na działaniach mających na celu skłócenie go z podległymi kapłanami.

Drugi z referentów, ks. dr hab. Leszek Wilczyński, w wystąpieniu „Archidiecezja poznańska w materiałach Urzędu ds. Wyznań w Warszawie” przedstawił systematyzację archiwaliów dotyczących archidiecezji poznańskiej, znajdujących się w zasobach AAN w zespole Urząd ds. Wyznań. Towarzyszyło temu krótkie omówienie najważniejszych dokumentów z tego zespołu.

Kolejne trzy wystąpienia: siostry Małgorzaty Krupeckiej USJK „Walka o przetrwanie szkoły sióstr urszulanek SJK w Pniewach w latach 1957-1962”, ks. Jarosława Wąsowicza SDB „Represje wobec Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie nad Wartą” i dr Elżbiety Wojcieszek „Niższe Seminarium Duchowne w Wolsztynie w świetle dokumentów aparatu represji” zaprezentowały na konkretnych przykładach modus operandi aparatu państwa w działaniach mających na celu ograniczenie, a następnie likwidację szkolnictwa wyznaniowego. Prelegenci w interesujący sposób przedstawili działania różnych organów władzy terenowej, wcielających dyrektywy płynące z Warszawy i reakcje strony kościelnej na ich poczynania. Interesującym wątkiem, przewijającym się przez wszystkie trzy wystąpienia, był stosunek samych komunistów do stanowionego przez siebie prawa – nie stanowiło ono wartości samej w sobie, ale było traktowane czysto instrumentalnie, jako narzędzie represji wobec ideologicznego wroga. Na tę okoliczność zwrócił też uwagę w swoim wystąpieniu „Laicyzacja szkół w Wielkopolsce w okresie rządów Władysława Gomułki” dr Rafał Reczek. Podkreślił, że w gąszczu przepisów regulujących nauczanie w szkołach publicznych (przybliżył je w formie prezentacji multimedialnej) stosunkowo łatwo było znaleźć paragraf usprawiedliwiający takie czy inne działania, mające na celu de facto pełną laicyzację szkolnictwa. W swoim wystąpieniu dr Reczek przedstawił ponadto główne etapy procesu laicyzacji szkolnictwa w Wielkopolsce.

Ograniczeniami wynikającymi z istniejącego prawa urzędnicy państwowi tłumaczyli także utrudnienia występujące przy wyjazdach księży z Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej. Problem ten szeroko przedstawił w swoim wystąpieniu, zatytułowanym „Problem wyjazdów księży Towarzystwa Chrystusowego do pracy wśród Polonii w latach 1956-1970”, ks. prof. Bernard Kołodziej TChr. Przybliżył on kulisy misternej gry, prowadzonej przez ówczesnego przełożonego „Chrystusowców”, ks. Posadzego z władzami, którym z jednej strony zależało na poprawie wizerunku PRL za granicą i przekonaniu Zachodu, że w Polsce panuje pełna wolność religijna, z drugiej obawiały się one, że wypuszczeni za granicę księża mogą stać się wśród Polonii „źródłem fałszywych opinii” o swojej „Ludowej Ojczyźnie”. Ks. prof. Kołodziej wspominał też o trudnym losie swoich współbraci z Towarzystwa, którzy w kraju traktowani byli często przez władze jako „politycznie podejrzani”, natomiast wśród Polonii niejednokrotnie pojawiały się głosy, że są oni „księżmi reżimowymi”.

Na taką opinię, tj. „księża reżimowych”, zasługiwali natomiast z całą pewnością tzw. księża – patrioci, których losy, na przykładzie kapłanów z wielkopolskiej części diecezji włocławskiej, przedstawił w referacie „Stosunek władz do »księży – patriotów« w dobie rządów Władysława Gomułki na przykładzie diecezji włocławskiej” ks. dr Antoni Poniński. Było to wystąpienie tym ciekawsze, że w dotychczasowej historiografii historycy czasów najnowszych koncentrowali się na tej grupie jedynie w odniesieniu do lat 1949-1956. Ks. Poniński nakreślił natomiast bardzo ciekawy obraz losów kilku kapłanów, którzy początkowo porzuceni przez swoich wcześniejszych mocodawców, rozpaczliwie próbowali odnaleźć się w „popaździernikowej” rzeczywistości, a kiedy już z lepszym bądź gorszym skutkiem im się to udało, zostali zaskoczeni ponownym wzrostem zainteresowania ich osobami ze strony władz. Musieli zatem po raz drugi dokonać wyboru – komu chcą być wierni.

Przed takim samym dylematem niejednokrotnie stawali także księża archidiecezji poznańskiej, wobec których SB powzięła plany werbunku. O ich wyborach mówiła w wystąpieniu zatytułowanym „Służba Bezpieczeństwa wobec duchowieństwa wielkopolskiego w dobie Soboru Watykańskiego II” Sabina Haszyńska. Nakreśliła też plany poznańskiej SB, związane ze spodziewaną polaryzacją stanowisk, do której miało dojść, zdaniem funkcjonariuszy, wśród księży i katolików świeckich na tle niektórych postanowień Soboru Watykańskiego II.

Pewne nadzieje w tym zakresie pokładano np. w poznańskim Klubie Inteligencji Katolickiej, który z jednej strony był traktowany przez władze jako zbiorowisko ludzi o „reakcyjnym pochodzeniu społecznym i politycznym”, z drugiej – jako nieświadomy sojusznik (podobnie jak cały ruch KIK-owsko-Znakowski) – w walce z konserwatywną hierarchią kościelną. Rozwój wypadków w latach sześćdziesiątych pokazał, że w przypadku poznańskiego KIK-u były to nadzieje płonne. Szeroko problem ten omówił w swoim wystąpieniu „Władze wobec Klubu Inteligencji Katolickiej w Poznaniu w latach 1956-1970” dr Konrad Białecki.

Choć w Wielkopolsce pod względem liczebności zdecydowanie dominują katolicy, to organizatorzy konferencji nie zapomnieli, że obok nich, choć nieliczni, reprezentowani są również przedstawiciele innych Kościołów i związków wyznaniowych. Dlatego też dwa ostatnie wystąpienia na tegorocznej konferencji były właśnie im poświęcone. W referacie „Władze lokalne wobec parafii Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Poznaniu” dr Jerzy Domasłowski zaprezentował powojenne dzieje poznańskiej parafii ewangelicko-augsburskiej, koncentrując się na latach 1956-1970, a także wskazując na przeciwności finansowo-lokalowe, na jakie natrafiali parafianie ze strony władz. Zaznaczył też, że pewna spolegliwość poznańskiej parafii ewangelickiej w odniesieniu do władz, co dało się zaobserwować m.in. w okresie milenijnym, wynikała w dużej mierze ze świadomości, jak nikłą siłę stanowi zarówno ona, jak i cały Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce w porównaniu z potężnym aparatem komunistycznego państwa.

Ostatni z prelegentów, dr Jan Miłosz, w wystąpieniu „Już nie szpieczy, jeszcze nielegalni – świadkowie Jehowy w oczach wielkopolskiej SB w latach 1956-1970” scharakteryzował natomiast zmianę polityki państwa wobec świadków Jehowy, która dokonała się w latach 60., ilustrując ją przykładami z terenu Wielkopolski. Po okresie krwawych prześladowań w okresie stalinowskim, pod rządami Władysława Gomułki ten związek wyznaniowy nie został co prawda prawnie zalegalizowany, ale tolerowano jego działanie. Wykładowi towarzyszyła prezentacja multimedialna prezentująca m.in. zdjęcia z punktów nielegalnej poligrafii świadków Jehowy.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że zaprezentowane referaty wywoływały ożywioną dyskusję wśród licznie zgromadzonej publiczności. Głos zabierali zarówno dyskutanci, podejmując polemikę z niektórymi tezami wygłaszanymi przez prelegentów, jak i świadkowie historii, opisujący z autopsji przedstawiane w referatach wydarzenia. Całość dyskusji została nagrana i zostanie włączona wraz z referatami do zbioru materiałów pokonferencyjnych, który ma się ukazać w pierwszej połowie 2009 roku.

Konferencja wzbudziła duże zainteresowanie ze strony mediów. Patronat medialny objęły: „Przewodnik Katolicki”, „Głos Wielkopolski”, TVP Poznań, Radio Emaus i Radio Merkury Poznań. Informacje o konferencji, a także wywiady z jej uczestnikami zostały zamieszczone w w/w mediach.

Konferencja była drugim z cyklu spotkaniem, poświęconym prezentacji działań władz

komunistycznych wobec Kościołów i związków wyznaniowych w okresie PRL na terenie Wielkopolski. W kolejnych latach zagadnienie to będzie rozpatrywane w następującym porządku chronologicznym:

2009 - lata 1970-1980

2010 - lata 1980-1989.

PROGRAM KONFERENCJI

- 1. prof. dr hab. Jan Żaryn (BEP IPN, PAN) - Podstawowe założenia polityki wyznaniowej władz w latach 1956-1970
- 2. ks. dr hab. Leszek Wilczyński (WT UAM) - Archidiecezja Poznańska w materiałach Urzędu ds. Wyznań w Warszawie
- 3. Bartosz Kaliski (IH UW) - Na granicy prawa? Archidiecezja gnieźnieńska w gospodarce niedoborów, zakazów i przydziałów (zarys problematyki)
- 4. s. Małgorzata Krupecka USJK - Walka o przetrwanie szkoły sióstr urszulanek SJK w Pniewach w latach 1957-1962
- 5. ks. Jarosław Wąsowicz SDB - Represje wobec niższego Seminarium Duchownego księży salezjanów w Łądzie nad Wartą
- 6. dr Elżbieta Wojcieszek (OBUiAD IPN Poznań) - Niższe Seminarium Duchowne w Wolsztynie w świetle dokumentów aparatu represji
- 7. dr Rafał Reczek (OBUiAD IPN Poznań) - Laicyzacja szkół w Wielkopolsce w okresie rządów Władysława Gomułki
- 8. ks. prof. dr hab. Bernard Kołodziej TChr (WT UAM) - Problem wyjazdów księży Towarzystwa Chrystusowego do pracy wśród Polonii w latach 1956-1970
- 9. ks. bp prof. dr hab. Marek Jędraszewski (WT UAM) - Działania aparatu bezpieczeństwa skierowane przeciwko arcybiskupowi Antoniemu Baraniakowi
- 10. ks. dr Antoni Poniński - Stosunek władz do „księży - patriotów” w dobie rządów Władysława Gomułki na przykładzie diecezji włocławskiej
- 11. Sabina Haszyńska (IH UAM) - Służba Bezpieczeństwa wobec duchowieństwa wielkopolskiego w dobie Soboru Watykańskiego II
- 12. dr Konrad Białecki (OBEP IPN Poznań, IH UAM) - Władze wobec Klubu Inteligencji Katolickiej w Poznaniu w latach 1956-1970
- 13. dr Jerzy Domasłowski (IHS UAM) - Władze lokalne wobec parafii Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Poznaniu
- 14. dr Jan Miłosz (IH UAM) - Już nie szpiedzy, jeszcze nielegalni - świadkowie Jehowy w oczach wielkopolskiej SB w latach 1956-1970

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

